

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA MAKROSINTAGMATIK MUNOSABATLAR

Sharipova Firuza¹

Rahmatullayev Faxriyor²

Navoiy innovatsiyalar universiteti

KEYWORDS

makrosintagmatika, matn
tuzilishi, cohesion, coherence,
uzluksizlik, bog'lanish,
madaniy kontekst, ingliz tili,
o'zbek tili, lingvistik tahlil, til
qiyoslash.

ABSTRACT

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi makrosintagmatik munosabatlar taqqoslovij tahlil asosida o'rganiladi. Makrosintagmatika matn ichidagi sintaktik birliklar, ularning bog'lanishi, uzluksizligi va semantik yaxlitligini ta'minlovchi lingvistik vositalar tizimini anglatadi. Ingliz tilida cohesion, coherence va reference kabi makrosintagmatik elementlar qat'iy mantiqiy tartibda qo'llanilsa, o'zbek tilida bu elementlar ko'proq kontekstual va madaniy omillar bilan uyg'unlashadi. Maqolada matn tuzilishi, tashqi va ichki muloqotdagi farqlar, shuningdek madaniy kontekstning roli har ikki til misolida yoritilgan. Tahlillar orqali ikki til orasidagi o'xshashlik va farqlar aniq misollar bilan ko'rsatilib, til o'rganuvchilar va matnshunoslar uchun amaliy va nazariy asoslar taqdim etiladi.

2181-2675/© 2025 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: **10.5281/zenodo.15700451**

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Kirish

Makrosintagmatika — bu tilshunoslikning bir sohasi bo'lib, matn darajasidagi sintaktik birliklar, ularning o'zaro bog'lanishi, tartiblanishi va mantiqiy-mazmuniy uzluksizligini o'rganadi. U matnni kommunikativ birlik sifatida tahlil qilishga imkon beradi. Har bir til o'zining strukturaviy va madaniy xususiyatlariga asoslanib, makrosintagmatik vositalarni o'ziga xos tarzda namoyon etadi. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi makrosintagmatik tuzilmaning umumiylik va farqlari, asosiy birliklari hamda ularning amaliy ifodalanishi tahlil qilinadi.

1. Matn tuzilishi va asosiy makrosintagmatik elementlar

¹ Navoiy innovatsiyalar universiteti o'qituvchisi

² Navoiy innovatsiyalar universiteti talabasi

Makrosintagmatik tahlil uchun eng muhim omillardan biri bu — **matnning ichki strukturasi**dir. Ingliz tilida matnlar ko‘pincha qat‘iy mantiqiy ketma-ketlikka ega bo‘lib, kirish, asosiy fikr, xulosa tartibida quriladi. O‘zbek tilida esa matnlar ko‘proq kontekstga va voqelikni bayon qilishning an‘anaviy usullariga tayangan holda tuziladi.

Ingliz tilida quyidagi makrosintagmatik birliklar ajralib turadi:

- **Cohesion (bog‘lanish):** grammatik va leksik vositalar orqali matn birligining ta‘minlanishi.
Misol: “Maria loves to read. She goes to the library every weekend.” (“She” – “Maria”ga ishora qiladi)
- **Coherence (uzluksizlik):** matn bo‘laklari o‘rtasidagi semantik mantiqiylik.
Misol: “The dog barked loudly. It startled the neighbors.”
- **Reference (ishtirok etish):** oldingi fikrga qayta murojaat qilish yoki uni ifodalash.
Misol: “John bought a new car. The car is red.”

O‘zbek tilidagi asosiy birliklar quyidagicha:

- **Bog‘lanish:** olmoshlar, bog‘lovchilar va takrorlashlar orqali amalga oshadi.
Misol: “Karim kitob o‘qiydi. U do‘stlariga bu haqda aytadi.”
- **Uzluksizlik:** fikrlar o‘zaro sabab-natija, izoh yoki vaqt munosabatida bog‘lanadi.
Misol: “Qushlar qo‘shiq aytishdi. Bu barcha bog‘ni to‘ldirdi.”
- **Ishtirok etish:** oldingi predmet yoki hodisaga qaytish orqali amalga oshadi.
Misol: “Aziz yangi telefon oldi. U juda qulay.”

2. Tashqi va ichki muloqotdagi farqlar

Makrosintagmatik tahlilda **matnning uslubi va auditoriyaga moslashuvi** muhim ahamiyatga ega. Ingliz tilidagi matnlar, ayniqsa akademik va publitsistik uslublarda, rasmiy, mantiqiy va to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqotni afzal ko‘radi. U yerda har bir gap oldingi gapni mantiqan davom ettiradi, argumentlar qat‘iy tuzilishga ega bo‘ladi.

Bunga qarshi tarzda, o‘zbek tilidagi matnlar ko‘pincha **samimiy, kontekstual va madaniy jihatdan yuklangan** bo‘lib, ayrim hollarda ma‘lumotlar taxminiylilik asosida taqdim etiladi. Bu holatda ishoraviy vositalar, maqollar, takrorlar va rasmiy-norasmiy uslublarning aralashuviga duch kelamiz.

3. Madaniy kontekstning roli

Makrosintagmatik vositalar faqat grammatik birliklar bilangina cheklanmay, ular til foydalanuvchisining **madaniy dunyoqarashi** bilan bevosita bog‘liq. Ingliz tilida yozilgan matnlar ko‘pincha global axborot maydoniga qaratilgan bo‘lib, unda neytrallik, aniq dalillarga

asoslanish va mustaqil fikr ifodasi ustuvor ahamiyatga ega.

O'zbek tilidagi matnlar esa **milliy qadriyatlar, urf-odatlar, o'zaro hurmat va an'anaviy ifodalar** bilan boyitilgan. Masalan, o'zbek matnlarida "Inshoolloh", "ota-ona duosi", "dono ajdodlarimiz aytgan" kabi iboralar tez-tez uchraydi va bu o'quvchining mentalitetiga mos ravishda kontekstni boyitadi.

4. Ingliz va o'zbek tillarida makrosintagmatik vositalarning taqqoslanishi

Makrosintagmatik birliklar	Ingliz tili misoli	O'zbek tili misoli
Cohesion / Bog'lanish	She → Maria	U → Karim
Coherence / Uzluksizlik	Dog barked → Neighbors startled	Qushlar → bog' to'ldi
Reference / Ishtirok etish	The car → new car	U → yangi telefon
Konnektorlar (however, therefore)	Thus, therefore	Shunday qilib, ammo
Uslubiy aniqlik	Formal-logical	Kontekstual-hissiy
Madaniy ifoda	Individualism, fakta asosli	Kollektivizm, qadriyat asosli

Xulosa

Ingliz va o'zbek tillaridagi makrosintagmatika til strukturasi, madaniy dunyoqarash, va kommunikativ uslubga qarab farqlanadi. Ingliz tilida makrosintagmatik birliklar qat'iy strukturaviy va mantiqiy asosga tayansa, o'zbek tilida bu birliklar ko'proq kontekst, madaniyat va hissiy ifodalar orqali shakllanadi. Har ikkala til uchun umumiy jihat — bu matn ichidagi fikrlarning o'zaro bog'liqligi va uzluksizligi bo'lib, u o'quvchiga ma'no butunligini taqdim etishga xizmat qiladi.

Shu jihatlarni o'rganish orqali til o'rganuvchilar ikki tilning ham matnshunoslik paradigmasini chuqurroq anglab, ularni amaliy tahlil qilishda mustaqil fikr yurita olishadi.

Adabiyotlar

1. Abdurahmonov G'., Mamajonov N. O'zbek tili va adabiyoti. –Toshkent: O'zbekiston, 1985.
2. Abdurahmonov X., Mahmudov N. So'z estetikasi. –Toshkent: Fan, 1981.
3. Abdurahmonov Sh.A. O'zbek badiiy nutqida kulgi qo'zg'atuvchi lisoniy vositalar. –Toshkent, 1997.
4. Yo'ldoshev M Badiiy matnning lisoniy tahlili., Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy Kutubxonasi nashriyoti 2010.